

Polonya Ordusunda Bir Tatar Kadın Asker: Cennet Cabağı Skibniewska (1915-1992)

A Tatar Woman Soldier in the Polish Army: Jennet Jabagi Skibniewska (1915-1992)

Grażyna Zajac

Prof. Dr., Yagellon Üniversitesi, Krakov, Polonya

grazyna.zajac@uj.edu.pl

Özet

Cennet Cabağı Skibniewska (1915 Petersburg – 1992 Grozni), Polonya Tatar ailesinden olan Helena Bayraşevska ile özgür İnguşetya'nın son lideri Elci Cabagiyev'in oğlu Vassan Girey Cabağı'nın kızlarıdır. Sovyet Rusya'nın, 1920'de Kafkas halklarının bağımsızlık umutlarını sonlandırmasıyla, Vassan Girey, kendine yeni bir vatan aramak zorunda kaldı. Böylece aile Polonya'ya geldi ve Varşova'ya yerleşti. Vassan gazetecilik yapmaya başladı ve Cennet'le iki kız kardeşi Polonya okullarına devam etti. Nihayetinde Vassan, 1961'de hayata gözlerini yumduğu Türkiye'yi ikinci vatanı olarak seçti. Cennet Cabağı'nın çok hareketli bir hayatı oldu. Askerlik sevgisi Tatar ve Kafkas atalarından mirastı ve 15 yaşında bu hizmetle ilgi kurdu. 1939'da Gdynia'yı savunurken ve 1944'te Monte Cassino çatışmasında olmak üzere iki kez yaralandı. Teğmen rütbesine yükseldi. 1947'de Polonya'ya geri döndü. Savaş sonrası dönemde Polonya Tatarlar Birliği ve Müslüman Din Birliği'nin adanmış bir aktivisti olarak, anı eserleri ve hikâyeler de yayınladığı Tatar ve Müslüman süreli yayınlarının editörleriyle işbirliği yaptı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ciddi sıkıntı yaşayan ve birbirinden sınır bariyeriyle ayrılmış bulunan Polonya-Litvanya Tatar halkının birliği için mücadele etti.

Abstract

Jennet Jabagi Skibniewska (1915 Petersburg – 1992 Grozny) is the daughter of a Polish-Lithuanian Tatar woman, Helena Bajraszewska, and Vassan Girey Jabagi, who was the son of the last independent ruler of Ingushetia. When Soviet Russia thwarted the hopes of the peoples of the Caucasus of independence in 1920, Vassan Girey had to seek a new, adoptive fatherland. Thus the family came to Poland and settled in Warsaw. Vassan became a journalist, and Jennet and her two sisters attended Polish schools. Eventually Vassan chose Turkey as his second homeland, where he died in 1961. Jennet Jabagi's life was a life of adventure. She inherited a love of military service from her Tatar and Caucasian ancestors and she became associated with this service at the age of 15. She was wounded two times – during the defence of Gdynia in 1939 and in the battle of Monte Cassino in 1944 – she came back to Poland in 1947. She earned the rank of lieutenant. She was a committed activist of the Association of Polish Tatars and the Muslim Religious Association during the post-war era, she collaborated with the editors of Tatar and Muslim periodicals in which she published memoir pieces and stories. She struggled for the unity of Polish-Lithuanian Tatar people, who experienced severe hardships after the Second World War and, who were separated from each other by a border barrier.

Anahtar kelimeler

Polonya-Litvanya Tatarları, İnguşetya, Cennet Cabağı,
Vassan Girey Cabağı

Keywords

Polish-Lithuanian Tatars, Ingushetia, Jennet Jabagi,
Vassan Girey Jabagi.

Giriş

Bu yazıda yaşamöyküsünü ele aldığımız kişi, Polonya ordusunda teğmen rütbesiyle görev yapmış II. Dünya Savaşı kahramanlarından ve İnguş baba ile anadili Lehçe olan bir Tatar annenin kızları Cennet Cabağı Skibnievska’dır.

Skibnievska’nın dolu dolu yaşanmış ve inanılmaz maceralarla yüklü yaşamöyküsü hiç kuşku yok ki birden çok insanın hayat hikâyesini kendi bedeninde toplamaktadır. İnsan öyküleriyle yüklü bu beden, tartışmasız, son derece şaşırtıcı ve sürükleyici bir filmin senaryosuna da kendini taşıyabilecek değerdedir. Ve sadece ilginç bir aksiyon filmi olmakla kalmaz, tamamen gerçek olaylara dayandığı için çok değerli sinemasal bir esere de imzasını atmış olur. Yazımda kısaca Cennet’in anne ve babasını, hayatını, askerî hizmetlerini, savaş sırasındaki gazetecilik faaliyetlerini ve Polonya Tatarları yararına olan insanî çalışmalarını anlatacağım.

Cennet Cabağı Skibnievska’nın annesi ve babası

Cennet Cabağı Skibnievska’nın babası Vassan Girey Cabağı (1882-1961)’dir. Kuzey Kafkasya’nın Terek bölgesinde dünyaya gelen Vassan Girey, bağımsız İnguşetya’nın son özgür lideri olan Elci Cabagiyev’in altı çocuğundan biridir. Eğitimine Kafkasya’da başlayan Vassan, yüksek tahsilini önce Tartu (o zaman Rusya’nın hâkimiyetindeki Estonya’nın şehri), sonra Jena (Almanya) olmak üzere iki ünlü akademik merkezde tarım mühendisliği alanında yaptı. Lise ve üniversite yıllarında çeşitli Doğu ve Batı Avrupa dillerini öğrenme imkânını buldu. Kızı Cennet’in de yazdığı (Zuk 2005, s. 95) gibi, babası, çok genç yaşta anadili olan İnguşça dışında dört Avrupa dilini biliyordu; sonraki yıllarda başka dilleri daha öğrenince çok iyi derecede sekiz dile vakıf oldu. Öğrenim gördüğü tarım mühendisliği dışında genç yaştan itibaren sosyoloji, tarih ve gazetecilik konularıyla da yakından ilgilendi.

1908 yılında Almanya’dan döndükten sonra, Rusya İmparatorluğunun başkenti olan Petersburg’da Tarım Bakanlığında görev alarak tarım reformu üzerinde çalıştı. Aynı dönemde Petersburg’da öğrenim gören ve kendisi gibi birçok dile hâkim olan 19 yaşındaki Helena Hanım’la tanışarak, 1910 yılında evlendi. Bu evlilikten 3 kızı oldu: Halimat (1914-1981), Cennet (1915-1992) ve Tamara (1919-?).

Mart 1917’de *Şubat Devrimi* adıyla tarihe geçen siyasal bir eylem hareketi içerisinde yer alan Vassan Girey Cabağı, Petersburg’da yaşayan diğer Kafkasyalı aydınlarla beraber Kuzey Kafkasya Dağlıları Komitesi’nin oluşturulmasında etken rol oynadı ve bu Komite’nin üyesi oldu. Devrimci fikirler Kafkasya’ya da yayılmaya başlayınca ailesiyle birlikte Kafkasya’ya yerleşerek vatanının devletleşme ve örgütlenme çalışmalarına büyük katkı sağladı. Aile Kafkasya’da üç buçuk yıl (1917-1921) kaldı, üçüncü kızı Tamara orada dünyaya geldi. Vassan Girey, Kafkasya Dağlıları Birliği’nin Merkez İcra Komitesi’nde aktif üye olarak çalıştığı gibi, ilk İnguş Milli Konseyi’nin başkanlık görev ve sorumluluğunu da üstlendi.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Mayıs 1918’de Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra, yeni kurulan devletin parlamentosuna (Birlik Konseyi) önce üye, hemen sonrasında da bu meclisin başkanlığına seçildi. Sonraki görevlerinde Maliye Bakanlığına da atandı. Ancak, Kafkasya halklarının bu özgürlüğü uzun sürmedi: 1919 baharında bolşevik birlikleri genç cumhuriyete hücum etmeye başladı. 1921 yılında ise Kafkasya, bütünüyle, Kızıl Ordu tarafından işgal edildi. O zor dönemde Vassan Girey ve diğer siyasi önderler önce Tiflis, ardından İstanbul’da aktif olarak yoğun siyasî faaliyetlerde bulundular.

1921 yılında Vassan ve ailesi Fransa’ya yerleşti. Bu tarihten sonra bir daha ne Kafkasya ne de Rusya’ya dönemedi. Hayatının sonuna kadar önce Polonya sonra Türkiye’de bir mülteci olarak yaşamını sürdürdü.

1924 yılında, ailece, Polonya’nın başkenti Varşova’ya taşındılar. Bu taşınmanın iki nedeni vardı. Biri, Paris’teki hayatın çok pahalı olması, diğeri de Polonyalı olan eşinin vatanını özlemesi. Bu özlem ve koşullar altında çocuklarını rahatça büyütmek ve huzur içinde yaşatabilmek için daha ekonomik ve daha uygun bir yaşam alanı olarak Varşova’yı seçmek en doğal ve en akılcı bir karardı. Vassan Girey, burada, yeniden çok aktif olarak siyasî hayata atılırken, öte yandan da gazetecilik ve editörlük çalışmalarına hız verdi. Rusya’nın egemenliği altına girmiş ve hürriyetlerinden uzaklaştırılmış milletlerin bağımsızlık kavgalarını uluslararası bir ülkü olarak temsil eden “Promethée Hareketi”ne büyük bir coşku ve inançla katıldı ve “Orient” (“Doğu”) adıyla bir basın ajansı kurdu.

1930 yılında Polonya dilinde “Przegląd islamski” (“İslam Dergisi”)ni kurdu ve yönetti. 1934’de Polonya resmî ajansı kendisine Türkiye’de muhabir olarak çalışma teklifinde bulundu. Bu beklenmedik teklif karşısında büyük bir kararsızlık içinde kalan Vassan Girey, sonunda bu teklifi kabul ederek, eşi ve iki kızıyla birlikte Türkiye’ye taşındı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Kafkasya kökenli başka siyaset insanlarıyla Berlin’e giderek orada Kuzey Kafkasya Milli Komitesi çerçevesinde bağımsızlık uğruna emek verdi, etkin çalışmalar yürüttü. Hem savaş öncesi Polonya’sında, hem savaş yıllarında ve sonrasında, çeşitli ülkelerin basınında, çoğu Almanca, Fransızca, Lehçe, Rusça ve Türkçe olmak üzere, birçok dilde sayısız yazılar yayımlarken, diaspora için de aktif çalışmalarda bulundu. Bu çalışmaların en güzel örneklerinden biri, 1951’de, Kuzey Kafkas Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği’nin kurucuları arasında yer alması idi. 18 Ekim 1961’de İstanbul’da vefat eden Vassan Girey Cabağı, Zincirlikuyu Mezarlığına defnedildi.

Cennet Cabağı Skibnievska’nın annesi ise; Polonya-Litvanya Tatarlarından bir noterin kızı olan Helena Hanım Bayraş-Bayraşevska (1892-1965)’dir. Vassan Girey ile tanıştığı sırada Petersburg’da Fransız filolojisi öğrencisiydi. Helena Bayraşevska’nın atalarının Polonya’ya nereden geldikleri de bahse değer bir konudur. Kendisinin ataları XIV. yy. sonu ve XV. yy. başında ilk olarak Litvanya topraklarına yerleşmeye başlamışlardı. O zamanki Litvanya hükümdarı, Litvanya Büyük Dükü Vytautas, Altın Ordu Tatarlarını memnuniyetle kabul ediyor, ülkesine yerleşmelerine izin veriyor ve Litvanya için askerî hizmetlerde görev almalarını teşvik ediyordu.

1410 senesinde Grunwald’da, Ortaçağ Avrupası’nın en büyük muharebelerinden biri yaşandı. Bir tarafta aslen Litvanyalı olan Lehistan Kralı Ladislas Jagiełło ile Litvanya Prensi Vytautas’ın içinde Tatar birliklerini

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

de bulunduran ortak orduları; diğer tarafta büyük Alman müteccaviz ordusu Tötön Şövalyeleri vardı. Savaş Lehistan-Litvanya ordusunun zaferi ile sonuçlandı. Prens Vytautas, savaşta gösterdikleri sadık hizmetin ödülü olarak birçok Tatar askere toprak ve asalet unvanı verdi. Helena'nın ataları işte bu şekilde Litvanya'daki asil Tatar soyunun kurucusu oldular. Lehistan ve Litvanya'nın tek devlet olarak birleşmesinden sonra (XVI. yy), Litvanya'nın diğer elit grupları gibi Litvanya Tatarları da hızlı bir biçimde “Polonyalılaşmaya” başladılar. Neticede Helena Bayraşevska'nın soyu, Lehçe konuşan, Polonya'ya bağlı bir Tatar soyu haline geldi. Tatar kökeninin yadigârı olarak da günümüze sosyal gelenekleri ile manevi inançları kaldı: Bayraşevskiler, Polonya-Litvanya Tatarlarının çoğunluğunda görüldüğü gibi İslâma sadık kaldılar. Bayraşevski ailesinin bir geleneği olarak, bütün erkek çocukları asker oluyordu. Helena Bayraşevska bir İnguş asili ile evlenmiş olmasına rağmen, Polonya'ya olan bağlılığının ve vatanseverliğinin altını her zaman önemle çizmiştir. Kızı Cennet'in anlattığına göre, annesi, üç kız çocuğu doğurduğu ve oğlu olmadığı için ailedeki askerlik geleneği sona erecek diye çok üzülürmüş. Ancak hayat, insana hiç beklenmedik sürprizler sunarak çok yönlü çareler üretiyor: Vassan Girey ve Helena'nın oğulları olmasa da, onların ortanca kızları ve bu makalenin konusu olan Cennet'in asker olabilmesi gibi.

Helena Bayraşevska, Vassan Girey'in en sadık hayat arkadaşıydı ve birliktelikleri süresinde de hep eşinin yanında durdu. Vassan, özgür bir vatan hayalini gerçekleştirmek arzusuyla Kafkasya'ya gitmeye karar verince, eşi de hiç tereddütsüz ardından gitti. Üçüncü çocukları da bu zorlu ve inançlı mücadele yolunda, Kafkasya'da doğdu. Daha önce hiç tanıştığı bu çok zor ve ilkel şartlar altında Kafkasya'nın kalelerinde yaşamaya gönülden razıydı. Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti bastırılınca, Vassan Girey de sığınmacı olarak yaşamak için yeni bir yer aramak zorunda kaldı. Helena Hanım, her zaman olduğu gibi, yine eşinin yanında durdu. Polonya'ya taşındıktan sonra hayatlarına huzur ve refah geldiyse de, Vassan Türkiye muhabirliğine atanınca Helena Hanım -Türkiye ile hiçbir bağı yokken- eşile İstanbul'a yerleşti ve ömürlerinin sonuna kadar orada yaşadılar. Helena Hanım da Vassan Bey'in ölümünden dört yıl sonra vefat etti ve eşinin yanında defnedildi.

Cennet Cabağı Skibnievska kimdi?

Vassan Girey Cabağı'nın üç kızının ikincisi olarak, 8 Nisan 1915'te Petersburg'da doğdu. Öğrendiği ilk dil Fransızca oldu, çünkü Fransız bir dadısı vardı. Daha sonra baba ve annesinden Rusça ile Lehçe öğrenmeye başladı. 1917 yılında, Kafkas ulusları bağımsız, Rusya'dan ayrı bir devletin kuruluş mücadelesine başladığında Cabağı ailesi Kafkasya'ya gitti. Kafkasya'nın, Bolşevik ordusu tarafından ilhak edildiği ve Cabağı ailesi de kaçmak zorunda kaldığı sıralarda, Cennet, henüz altı yaşındaydı. Türkiye üzerinden Paris'e gittiler. Bu koşullar içerisinde ne Kafkasya'ya ne de Petersburg'a dönemezlerdi, çünkü Vassan, Sovyet yönetimine karşı faaliyetleri nedeniyle anında ölüm cezasına çarptırılırdı. Bu şekilde Cabağı'lar, mülteci aile durumuna düştüler. Cennet, ilkökul eğitimini Paris'te almaya başladı. Üç sene sonrasında da aile, Cennet'in annesinin öz vatani olan Polonya'ya taşındı.

Cennet, Varşova'da seçkin bir kız ortaokuluna kaydoldu. Lehçe'yi çok çabuk öğrendiği gibi, bundan sonraki hayatında vatani olacak Polonya'yı da çok sevdi. Askerî hizmetlere daha çocukken büyük bir merak ve

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

yoğun ilgi duyuyordu. Önderlik vasıfları vardı ve fiziksel kondisyonu da oldukça iyiydi. Öğretmenleri, Cennet’in bu ilgi ve yeteneğini kısa zamanda keşfettiler. 14 yaşına geldiğinde, ona, “Kadın Askerî Eğitimi” (“Przysposobienie Wojskowe Kobiet”) üyeliğini teklif ettiler. Çok değil, hemen bir yıl sonrasında da askerî çalışmalar eğitimciliğine terfi etti. Bu, büyük bir onurdu: Okulunu daha bitirmemişken, kız liselerinde askerî dersler yürütmeye başladı. Liseyi bitirdikten sonra, yetiştirildiği dinin dili olan Arapçayı öğrenebilmek için Doğu Enstitüsü’nde Şark kültürü eğitimine kaydoldu.

Doğu Enstitüsü; Doğu dilleri kurslarını düzenlemek, Şark kültürünü yaymak, prometeizm düşüncesini geliştirmek, Kafkasya göçmenlerini himaye etmek gibi amaçları hedefleyerek, 1926 yılında Varşova’da kurulan bir Polonya ilmî kurumuydu. Cennet, enstitü talebesiyken askerî hizmetini kesintisiz olarak sürdürüyordu.

Vassan Girey’e 1934 yılında Polonya Basın Ajansının muhabiri olarak Türkiye’ye taşınması teklif edildiğinde, Cennet başkaldırdı. Hayatında ilk defa babasına karşı geldi ve Polonya’dan ayrılmayı reddetti. Vassan, hanımı ve iki kızı ile birlikte Varşova’dan ayrılırken, Cennet’in başkaldıran kararına olan öfkesiyle de onu evlatlıktan reddetti. Bu ayrılıştan sonra Cennet, bir daha ne anne baba ne de kız kardeşlerini görmedi. Cennet’in, ailesi ile birlikte Türkiye’ye gitmek istememesinin iki nedeni vardı. Birincisi; Polonyalı bir subaya âşık ve onunla evlenmek istiyordu, ikincisi; kendisini tüm kalbiyle bir Polonyalı hissediyordu ve Polonya’ya çok bağlıydı.

Ancak Cennet, ailesi ile ters düşecek ve onlardan ömür boyu ayrı kalacak kadar aşkına sahip çıkarken; ne yazık ki Cennet’in aşkı ona büyük bir hayal kırıklığı yaşattı. Çünkü delicesine sevdiği adam evli olduğunu ondan gizlemiş ve boşanma dilekçesini de daha ancak vermek niyetindeymiş. Cennet’in onur, gurur ve yürek duygusu bu beraberliği sürdürmesine izin vermedi. Nişanlısından ayrıldı ve iki sene sonra (1936 yılında) bir deniz subayı olan Jan Skibnievski ile evlendi. Kocasını ile beraber Baltık Denizi kıyısındaki Gdynia’ya taşındı. Orada oğulları Aleksander doğdu. Cennet, kadınların askerî hizmetinde aktif olarak görevine devam ederken, bu arada kadın ve çocuk dergilerine de hikâyeler yazmaya ve adliye röportajlarını yayınlamaya başladı.

Savaş

1939 yılında Almanya Polonya’ya saldırdı ve böylece altı yıl sürecek, korkunç II. Dünya Savaşı başladı. Cennet orduyla beraber seferberliğe katıldı. Sağlık noktalarını organize ediyor, sargı malzemelerini temin ediyor, hastanelerde hizmet verecek gönüllülerin toplanması için uğraşüyor, yaralıların pansumanını kendisi yapıyordu. Gdynia şehri ve limanında en şiddetli çatışmaların sürdüğü günlerde, diğer birkaç kızla birlikte, hayatını kaybeden askerlerin vurulmuş bedenlerini savaş alanından toplamış ve gömmüştü. O zaman ilk defa yaralandı. Savaşın başlamasından bir ay sonra Almanlar, Gdynia halkını sürdüler: Hayvan vagonlarına yüklediler ve şehirden uzaklaştırdılar. Çoğu kişi bu yolculuğa dayanamadı. Cennet hayatta kaldı ve küçük çocuğuyla Krakov’a vardı.

Hitler Almanya’sının işgali altındaki Krakov da çok tehlikeli bir yerdi. Buna rağmen Cennet direnişçi yeraltı örgütü ile bağlantı kurdu ve örgütün aktif bir üyesi oldu. Gizli raporların ve yeraltı basınının taşınması, yaralı subayların hastanelerden çıkarılması gibi çok riskli işleri üstleniyordu. Bu görevleri yanında Batı Avrupa’ya

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

giderek Nazilere karşı savaşılan orduya katılacak askerleri, sınırdan Slovakya ve Macaristan’a geçiren gizli kurye ağına da dâhildi. Bütün bu faaliyetler çok tehlikeliydi ve Almanların eline düşmesi halinde anında kurşuna dizilme tehdidi bulunuyordu. Birkaç ay süren bu aktif faaliyetlerinden sonra Cennet’in kendisi de kuryelerin yardımından faydalanmak zorunda kaldı, çünkü Almanlar ondan şüphelenmeye ve onu takibe başlamışlardı. Savaştan sonra anlattıklarına göre “küçük oğlunu sırt çantasına koydu ve sınırdan Macaristan’a yola çıktı” (Sadowska 2016). Sığınmacı kampında geçen birkaç aydan sonra sahte pasaport almaya çalıştı, çünkü özgür Polonya için savaşmaya devam etmek istiyordu. Macar yeraltı örgütünden bir Lübnanlının eşi olduğunu gösteren sahte pasaport temin etti. Pasaport mükemmel hazırlanmıştı ve Cennet, Macaristan’dan yasal havayolu ile ayrılabilirdi. Ancak, uçuş öncesi tehlikeli anlar yaşadı, çünkü gestapo, pasaporttaki kişinin gerçekten o olup olmadığını sıkı şekilde kontrol ediyordu. Almanların havaalanına getirdikleri imam Cennet’ten Kuran’ı okumasını istedi. Cennet’in Kuran’ı akıcı biçimde okuduğu, hatta Arapça konuştuğu da anlaşılınca oğlu ile birlikte uçağa binmesine izin verildi. 1942 senesiydi. Avrupa, nazilerin ölüm saçan işgali altındaydı. O günlerde, Suriye’de Polonya ordusu oluşturuluyordu. Cennet, hemen yeni oluşturulan bu birliğe ulaştı ve orduya katıldı. Orada, onun gibi çocuklu birçok kadın vardı. Bir sürü de öksüz bulunuyordu. Bu çocuklar için birliğin hemen yanında rahibeler tarafından yürütülen bir bakımevi kuruldu. Cennet’in üç yaşındaki oğlu da bu eve alındı. Rahibeler, kısa bir süre sonra işgalci güçlerin yaklaşması üzerine çocukları daha güvenli bir yere naklettiler ve Cennet üç uzun yıl boyunca oğlunu hiç göremedi.

Askerî birlik önce Mısır’a, oradan da deniz yoluyla Avrupa’nın Nazilerin elinden alınması için büyük bir kampanyanın başlatıldığı İtalya’ya nakledildi. Cennet, önce savaş muhabiri, ardından II. Dünya Savaşı’nın en büyük çatışmalarından birinin yaşandığı Monte Cassino’nun sahra hastanesinde hemşire oldu. Orada ikinci defa yaralandı. Bunun dışında Polonya ordusunun kurmayları onu, savaş sırasında dünyanın birçok ülkesine dağılmış Polonyalı çocuklar için dergi çıkarmakla görevlendirdi. “Dziatwa” (“Çoluk Çocuk”) adlı bu dergi, 1944’den 1947’ye kadar önce İtalya’da, 1946’dan itibaren de İngiltere’de üç yıl boyunca çıktı. Dergi, önce üç ayda bir, başta üç aylıktı, sonra aylık olarak yayınlanmaya başladı. Cennet Cabağı Skibnievska; bu derginin genel yayın müdürlüğü görevini yaparken bir yandan da dergiye şiirler ve hikâyeler yazdı, yazım ve gramer alıştırımları gibi birçok metnin hazırlanmasında da etken oldu. Derginin okuyucuları, Kanada, ABD, Yeni Zelanda, Güney Afrika Cumhuriyeti, Madagaskar, Hindistan, İran, Suriye, Filistin, Mısır, Cezayir, Fransa, İngiltere, İsveç ve Norveç’teki mülteci kampları, yetimhaneler ve askerî birliklerde kalan Polonyalı çocuklardı.

Savaştan Sonra

1945 yılının baharında, savaş biter bitmez, Cennet üç yıldır göremediği oğlunu bakımeviden geri aldı. Onu almaya geldiğinde, oğlu ona tereddütlü gözlerle baktı, çünkü annesini tanıyamamıştı. Kısa bir süre sonra cesaret buldu, yaklaştı ve: “Anne, sen artık asker olmayacaksın. Ben sana askerlikte vekâlet edeceğim” dedi (Zaniewska 2010, s. 75). Yeri gelmişken şunu da söyleyelim ki Aleksander Skibnievski büyüyünce gerçekten asker oldu. Dedesi Vassan Girey’in Kafkasyalı ataları ve büyükannesi Helena Bayraşevska’nın Tatar atalarının

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

izinden giderek, meslek olarak askerliği seçti ve hudut birliğinde otuz yıl hizmet verdi. Hâlen emekli albaydır, Polonya Tatarları topluluğunun faal bir aktivistidir.

Cennet, savaş sonrasında da “Çoluk Çocuk” dergisinin redaksiyonunu yapmaya devam ederken, Polonya ordusu genelkurmayının resmî tercümanlık görevini de yürütüyordu. Birliği, 1946 yılında İngiltere’ye nakledildi. Polonyalılar burada önemli bir kararlar yüz yüze kaldılar: Süresiz olarak sürgünde mi kalacaklardı, yoksa, ne yazık ki savaştan sonra Stalin tarafından yönetilen Doğu Blokuna dâhil olan, vatanlarına mı döneceklerdi?

Cennet, Polonya’dan başka bir vatan tanııyordu. Dönmeye karar verdi ama yurduna dönmek de oldukça hüzünlü oldu çünkü onu ve oğlunu bekleyen hiç kimsesi yoktu. En yakın ailesi Türkiye’de oturuyordu ve Cennet’le olan bağlarını çoktan koparmış, savaş başladığından beri görmediği kocası Jan Skibnievski ise akıbeti meçhul kayıplar arasındaydı. Üstelik Cennet, savaş seferberliği sırasında yakalandığı veremden dolayı da ciddi şekilde hastaydı. Oğlu ile birlikte Gdynia’da oturuyor ve çok mutevazi bir hayat sürdürüyordu. İş bulmakta sıkıntı çekiyordu, çünkü Polonyalı idareciler savaş sırasında Batı’da bulunan ve Sovyet ordusu dışında kalan ordularda görev yapan vatandaşlara karşı güvensizlik duyuyor, hatta düşmanca tavırlar takınıyorlardı. Batı cephesine katılmış ve savaştan sonra Polonya’ya dönmüş birçok Polonyalı, komünist rejim tarafından mahkûm edilip hapisanelerde yatırılırken, aralarında idam cezasına çarptırılan birçok vatanseverler de bulunuyordu. Cennet mahkemeye verilmedi ama pek çok kez sorguya çağrılarak rahatsız edildi. Bu eğitilmiş, yüksek kültürlü ve birçok dil bilen, teğmen rütbeli soylu bayan ne yazık ki yıllar yılı bilgi, birikim ve eğitim düzeyi ile hiç örtüşmeyen iş alanlarında temizlikçi, aşçı yamağı ve fabrikalarda dikişçi olarak çalışmak zorunda kaldı.

Aile hayatı da sıkıntılıydı. Uzun yıllar bekleyişinden sonra, artık, kocasının yaşamadığına dair umudunu tüketmiş olduğundan (II. Dünya Savaşı sırasında binlerce Polonyalı iz bırakmadan ortadan kayboldu ve bugüne kadar da onlara ne olduğu ve nerede gömüldükleri bile bilinmemektedir), ordudan tanıdığı bir arkadaşı ile yeni bir hayat kurdu. Fakat iki yıl sonra, beklenmedik şekilde, Cennet’in kocası Jan Skibnievski Polonya’ya döndü. Kendisini beklemediği ve başka bir erkekle yeni bir hayat kurduğu için karısına çok sitem etti. Cennet’in yeniden kendisine dönmesini istedi, ama o, bir kez daha düzenini bozmak istemedi. İkinci kocası ile hayat yoluna devam etti ve bu beraberliğinden de iki kızı oldu.

Cennet’in ikinci eşi Marian Wolfram’ın da onun gibi “kötü” bir geçmişi vardı – savaş sırasında Batı Avrupa’daki orduda görev almıştı. Her ikisi de sorguya çağrılıyor, faşist yaftası yiyor, hakaretlere uğruyorlardı. Psikolojik olarak yıkılmak istendiler. Çocukları, evlerinde ani baskınlarla yapılan aramalardan dolayı sürekli bir korku, bunalım ve gerginlik içinde yaşıyorlardı. Bu, binlerce Polonyalı ailenin başına gelen, tipik bir Stalin dönemi olgusuydu. Cennet, ruhsal açıdan dirençliydi, bütün bu ağır ve yıpratıcı baskılara dayandı. Fakat, ne yazık ki ikinci eşinin ruh sağlığı bu baskılara dayanamadı, giderek bozuldu ve kısa bir süre sonra da Marian Wolfram öldü.

Stalin’in ölümünden sonra Polonya’da ufak bir demokratikleşme oldu. Cennet’e daha iyi bir iş teklif edildi: Yıllardır işçi olarak çalıştığı eldiven fabrikasında, şimdi üretim kontrol memuru olmuştu. Emekliliğine kadar o mevkide çalıştı. 70’li yıllarda, savaş bittikten sonra ilk defa ülke dışına bir seyahat yapabildi: Eskiden

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Petersburg, sonradan Leningrad adını taşıyan ve doğum yeri de olan şehre gitti. En duygulandırıcı anı Petersburg Camisinde yaşadı: “Camii ziyaret ettim. Onun arşivinde, bana ad koyulmasını belgeleyen bir yazı buldum. Öyle duygulandım ki...! O saniyede bütün hayatımı gördüm. Her şey bana geri döndü: eski kokular, sesler, ezgiler...” (Zaniewska 2010, s. 13). 1975 yılında Cennet ani bir beyin kanaması geçirdi, sonrasında vücudunun yarısı birkaç sene felçli kaldı. İki sene sonra da kalp krizi geçirdi.

Özgür Polonya’da

1980 yılında Polonya’da demokratik, antikomünist değişimler başladı. Bağımsız “Solidarność” (“Dayanışma”) sendikası kuruldu. Polonyalılar bu değişimleri coşkuyla karşıladılar. Cennet o zamanlar artık çok hastaydı ve giderek daha sık ölümü düşünüyordu. Polonyalılar nihayet ve artık hiç korkmadan, savaş yıllarında, Batı Avrupa’da savaştıklarını söyleyebiliyorlardı. Cennet o zaman kendisine askerî üniforma yaptırmaya karar verdi, çünkü öldüğünde üniforması ile gömülmek istiyordu. Gdansk şehrine, askerî birliğe gitti ve üniforma almak istediğini belirtti. Askeriyenin terzisi bu yaşlı hanıma şaşkınlıkla baktı ve sadece askerler için üniforma diktiğini söyledi. Bunun üzerine Cennet ona askerî kimlik kartını gösterdi, terzi, Batı Cephesinde savaştığını ve teğmen olduğunu görünce, hemen onun önünde hazır ola geçti. Üniforması dikildiğinde, almak için terzihaneye gitmesi gerekmedi. Askerî birlik, Cennet’in üniformasını evine getirdi.

Cennet, ciddî sağlık sorunlarına rağmen özgür Polonya’da aktif olarak sosyal faaliyetlere katılmaya devam etti. Polonya Tatarları için çalışıyordu. Polonya Tatarları Birliği ve Müslümanlar Birliği’nin aktif bir eylemcisi idi, Tatar ve Müslüman dergilerinin yazı işleri ile işbirliği içerisindeydi. Bu dergilerde anılar, hikâyeler ve şiirler yayınladı. Anı niteliğindeki yazıları “Życie Muzułmańskie” (“Müslüman Hayatı”) dergisinde yayınlanmıştır (Dżabagi-Skibniewska 1987, 1987/1988, 1988, 1989). Tatarların birliği ve bütünlüğü için uğraştı, gençlerle buluşmalara katılarak savaşta yaşadıklarını anlattı ve çok aktif bir biçimde Gdansk’ta cami inşası fikrini destekledi.

Yaşı ilerledikçe, Kafkasya’yı, giderek daha çok düşünür olmuştu. Çocukluğunun birkaç yılını geçirdiği yerleri, ölmeden yeniden görmek zorunda olduğunu hissediyordu. Bu arzusunu yerine getirmek 1986 yılında mümkün oldu. Babasının Kafkasya’da yaşayan akrabalarının olduğunu öğrenmişti. Onlarla bağlantı kurdu ve kısa bir süre sonra da onların davetiyle Kafkasya’ya gitti. Grozni’de flamalarla karşılandı ve büyük hürmetlerle kabul edildi. O ise -sırtında Polonya üniforması taşıyan bu yaşlı, yorgun fakat hep onurlu kadın- orada hayatının en güzel anlarını yaşadı. Ülkeye döndükten sonra artık bu dünyadan ayrılmaya hazırды ve bir sükûnet içerisinde her an kapısını çalacak ölümü bekliyordu. Sağlığı çok bozuldu. 1991 yılında bir kalp krizi daha geçirdi, yürümek için gücü kalmamıştı. Ama hayat ona yeni bir sürpriz daha hazırlamıştı...

Grozni yöneticilerinden, babasının 110. doğum günü dolayısıyla düzenlenen kutlamalara katılması için bir davetiye aldı. Geri çeviremezdi. Yolculuğa çıktığı gün, kendisini havalimanına uğurlayan dostlara dedi ki: “Unutmayın: Orada ölürsem bile, onurumla ölürem” (Zaniewska 2010, s. 85). Kutlamalara katıldı, Polonya subayı üniformasıyla Cumhurbaşkanı Cahar Dudayev ile buluştu, atalarının mezarlarında dua etti. Ona güzelim Kafkas vadilerini gezdirdiler, babasının ülkesinin güzelliklerine hayran kalmasına imkân sağladılar. Polonya

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

devlet televizyonu bu yolculukta ona eşlik etti ve bir belgesel hazırladı. Filmin adı “Bazrah yani özgür taş hakkında bir rüya” manasındadır. Filmin ilk dakikalarında, ölümün buz elini artık hissedemeyen, güçlkle yürüyen, yaşlı Cennet Cabağı, Kafkasya’nın muhteşem bir manzarasının ortasında, elinde küçük bir taş tutarken, şunu söylüyor:

“Kafkasya’dan ayrılırken babam bize, üç kızına, birer taş verdi, Kafkasya Dağları’ndan alınmış taşlardı bunlar. Babam için kutsaldılar. Ve babam dedi ki, eğer bu taşları kaybetmezsek, koruyabilirsek, bir gün Kafkasya’ya dönebileceğiz. Ve üç kız kardeşten yalnızca ben hep korudum taşımı, sakladım ve işte buradayım. Belki, taşımı koruyabildiğim için, felek bana, ikinci kez, buraya, vatanıma, gelme imkânını sağladı” (‘Bazrach czyli sen o wolnym kamieniu’ 1992).

Filmin son dakikalarında ise Cennet’in şu acı sözlerini dinleyebiliriz: “Hürriyet... Hürriyetin bedelini ödemek gerek... Bedava değildir hürriyet... Ben ödedim...”

17 Mayıs 1992’de Cennet bir kez daha kalp krizi geçirdi ve Grozni’de, Kafkasyalı dostlarının arasında hayata veda etti. Orada gömüldü. Rusya’nın 1994-1996 yılları arasındaki barbarca saldırıları sırasında bu mezarlık yok edildi ve Cennet’in mezarından günümüze hiç bir iz ne acı ki kalmadı.

Cennet Cabağı, bugün, Varşova’nın Tatar Sokağı’nda bulunan Müslüman mezarlığında bir hatıra tabelası ile anılmakta, yaşatılmaktadır. Burası, Cennet Cabağı’nın sembolik bir mezarıdır. Ruhu şad olsun.

Sonsöz

Cennet Cabağı, hiç kuşkusuz, gerçek bir Polonya kahramanıdır. Vatan hizmetleri ve savaşa katılmasının onurlu belgeleri olarak çeşitli madalyalar alan bir subaydır. Ama baba soyunun vatanına, Kafkasya’ya da sadık kaldı. Anne ve babasının dini olan İslâm’a da bağlı kaldı. Polonya sosyalizmden kurtulunca Cennet okullara davet edilmeye başladı ve fikirlerini, duygularını genç Polonyalılara artık özgürce söyleyebildi. Bazan, öğrencilere hayatından bahsederken şöyle diyordu:

“İki vatanım vardır. Biri, ulu Polonyam ve diğeri, yine ulu, tâ orada, Kuzey Kafkasya’da. Uzun yıllar sonra Kafkasyalılar arasında akrabalarımı bulunca, aklımdan şu düşünce geçti: ‘Belki o ikinci vatanıma ihanet etmişimdir’. Ama gerçek şudur ki ona yardımcı olamadım. Milletlerimizin talihi birbirine öyle benziyordu ki...”

Cennet’in yukarıdaki sözlerini, Vassan Cabağı ve kızını anlatan Polonya Tatarı Mahmud Taha Żuk not etti (2005, s. 24). Żuk’un broşür denilebilecek bu küçük kitabı ve bu makalede kullanılan Zaniewska’nın kitabı (iki baskı: 2002, 2010) Cennet Cabağı Skibnievska’ya dair Polonya’da yazılmış iki kitaptır. Teresa Zaniewska’nın 125 sayfalık kitabı, kahramanımıza dair en hacimli çalışma olup, yazarın, Cennet ile gerçekleştirilmiş uzun soluklu konuşmalarına dayanılarak yazıldı. Kitabın ilk baskısı (2002) büyük bir ilgiyle karşılaşıncı, birkaç yıl sonra yeniden, genişletilerek ve aile arşivinden fotoğraflar kullanılarak ikinci kez bastırıldı (2010). Bundan başka, Cennet’in bir Tatar dostuna yazdığı mektupları yayınlayan bir kitapçık (Berger 2012) ve ailesini Polonya dilinde anlatan birkaç makale daha bulunmaktadır (Adamczewski 2019, Berger 2017, Dubiński 2015, Miśkiewicz 2017, Sadowska 2016, Żuk 2002).

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Hepimize bir “emanet” olan bu hayat yolculuğumuzun sonunda, kaç yaşımıza değin yaşarsak yaşayalım, nihayetinde, mutlaka toprak olacağız. Önemli olan, bu “toprağa” nasıl ulaştığımızdır... “Öldük” mü, yoksa bu emanet hayattan “bedensel olarak mı ayrıldık?”

Evet, bazı insanlar “ölürler”, çünkü bir zaman sonra unutulurlar. Onları arayan, soran, anan ve konuşanları yoktur. Çünkü geride, sonraki zamanlarında kendilerini konuşacak, anacak ve anımsatacak hiçbir tarihsel iz bırakmamışlardır. Ve evet, bazı insanlar da, “bedensel olarak ayrılırlar hayattan...” Onlar, “ölümsüz” olanlardır... Çünkü, kendilerinden sonra hâlâ konuşulacak, yazılacak, anılacak ve anlatılacak tarihsel izler bırakmışlardır yaşadıkları kente, ülkeye ve hayata... Aynen, Cennet Cabağı gibi...

Cennet Cabağı, bu hayattan “bedensel olarak ayrılan”lardan olmasaydı eğer, onunla ilgili ne sözünü ettiğimiz kitaplar, ne yazılar ne de bu makale, asla yazılmayacaktı...

Emeği, yüreği ve inançlı mücadelesi önünde saygıyla eğilirim...

Kaynaklar

- Adamczewski, P 2019, ‘Dokumenty o Dżennet Dżabagi-Skibniewskiej w Londynie’, *Przegląd Tatarski*, no. 2 (42), s. 16-18.
- Bazrach czyli sen o wolnym kamieniu* 1992, TV belgeseli, (Erişim: 1.9.2019),
<<https://www.youtube.com/watch?v=reQMzexudUY>>.
- Berger, M & Berger, R 2012, *Dżennet do Macieja*, Instytut Muzułmański, Warszawa.
- Berger, R 2017, ‘Maciej Musa Konopacki i jego korespondencja’, *Nurt SVD*, no. 2, s. 26-42.
- Dubiński, AJ 2015, ‘Na straży tatarskiego sumienia’, *Avazymyz*, vol. 26, no. 4(49), s. 8-13.
- Dżabagi-Skibniewska, D 1989, ‘Moja pielgrzymka na Kaukaz’, *Życie Muzułmańskie*, no. 1–2, s. 14-17.
- Dżabagi-Skibniewska, D 1988, ‘Wassan-Girej Dżabagi – Mój Ojciec’, *Życie Muzułmańskie*, no. 8, s. 28-32.
- Dżabagi-Skibniewska, D 1986, ‘Wspomnienie o Leonie Kryczyńskim’, *Życie Muzułmańskie*, no. 1, s. 15-16.
- Dżabagi-Skibniewska, D 1987, ‘Wspomnienie o słk. Sulejmanie Mucharskim’, *Życie Muzułmańskie*, no. 2–4, s. 4-5.
- Dżabagi-Skibniewska, D 1987/1988, ‘Z dawnych lat. To, co pamiętam o Przeglądzie Islamskim’, *Życie Muzułmańskie*, no. 5–7, s. 12-14.
- Miśkiewicz, A (ed.) 2017, *Słownik Biograficzny Tatarów Polskich XX wieku*, MZR, Białystok.
- Sadowska, A, 2016, *Gdynianka – porucznik Dżennet. Muzułmanka, uchodźczyni, patriotka*, (Erişim: 1.9.2019)
<<http://ibedeker.pl/u-przyjaciol/osobowosci/gdynianka-porucznik-dżennet-muzułmanka-uchodźczyni-patriotka/>>.
- Vassan Girey Cabagi*, (Erişim: 1.9.2019), <<https://www.kuzeykafkasyacumhuriyeti.org/biyografi/vassan-girey-cabagi.html>>.
- Zaniewska, T 2002, *Dżennet znaczy raj*, Trans Humana, Białystok.
- Zaniewska, T 2010, *Wierzę w kismet*, SGGW, Warszawa.

Özel Sayı “Polonya ve Türk Dünyası”, Kasım 2019

Żuk, MT 2002, Emigracja z półn. Kaukazu do Polski Wassana Girej Dżabagi, *Emigracja rosyjska. Losy i idee*, Łódź, s. 373-381.

Żuk, MT 2005, *Wassan Girej-Dżabagi, Dżennet Dżabagi-Skibniewska w służbie islamu i narodu*, Instytut Muzułmański, Warszawa.